Kohtulahendite kogumik

EUROOPA KOHTU OTSUS (suurkoda)

2. detsember 2014*

Eelotsusetaotlus — Vabadusel, turvalisusel ja õigusel rajanev ala — Direktiiv 2004/83/EÜ — Pagulase staatuse või täiendava kaitse seisundi saamise miinimumnõuded — Artikkel 4 — Faktide ja asjaolude hindamine — Hindamistingimused — Teatud tõendite aktsepteerimine — Pädevate siseriiklike asutuste pädevuse ulatus — Kartus tagakiusamise ees seksuaalse sättumuse tõttu — Erinevus ühelt poolt varjupaigataotleja väidetavat seksuaalset sättumust puudutavate väidete ja dokumentaalsete või muude tõendite kontrolli piirangute ja teiselt poolt nende piirangute vahel, mida kohaldatakse selliste asjaolude kontrollile seoses teiste tagakiusamise põhjustega — Direktiiv 2005/85/EÜ — Liikmesriikides pagulasseisundi omistamise ja äravõtmise menetluse miinimumnõuded — Artikkel 13 — Küsitlusele esitatavad nõuded — Euroopa Liidu põhiõiguste harta — Artikkel 1 — Inimväärikus — Artikkel 7 — Era- ja perekonnaelu austamine

Liidetud kohtuasjades C-148/13–C-150/13,

mille ese on ELTL artikli 267 alusel Raad van State (Madalmaad) 20. märtsi 2013. aasta otsustega esitatud eelotsusetaotlused, mis saabusid Euroopa Kohtusse 25. märtsil 2013, menetlustes

A (C-148/13),

B (C-149/13),

C (C-150/13)

versus

Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie,

menetluses osales:

United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR),

EUROOPA KOHUS (suurkoda),

koosseisus: president V. Skouris, asepresident K. Lenaerts, kodade presidendid A. Tizzano, L. Bay Larsen (ettekandja), T. von Danwitz, A. Ó Caoimh, ja J.-C. Bonichot, kohtunikud A. Borg Barthet, J. Malenovský, E. Levits, E. Jarašiūnas, C. G. Fernlund ja J. L. da Cruz Vilaça,

kohtujurist: E. Sharpston,

kohtusekretär: vanemametnik M. Ferreira,

arvestades kirjalikus menetluses ja 25. veebruari 2014. aasta kohtuistungil esitatut,

* Kohtumenetluse keeled: hollandi ja inglise.

arvestades seisukohti, mille esitasid:

— A, esindaja: *advocaat* N. C. Blomjous,

— B, esindaja: *advocaat* C. Chen,

— United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), esindaja: P. Moreau, keda abistas M.-E. Demetriou, *QC*,

— Madalmaade valitsus, esindajad: C. Schillemans, M. Bulterman ja B. Koopman,

— Belgia valitsus, esindajad: M. Jacobs ja C. Pochet,

— Tšehhi valitsus, esindajad: M. Smolek ja J. Vláčil,

— Saksamaa valitsus, esindajad: T. Henze ja A. Wiedmann,

— Kreeka valitsus, esindaja: M. Michelogiannaki,

— Prantsusmaa valitsus, esindajad: D. Colas ja S. Menez,

— Euroopa Komisjon, esindajad: M. Condou-Durande ja R. Troosters,

olles 17. juuli 2014. aasta kohtuistungil ära kuulanud kohtujuristi ettepaneku,

on teinud järgmise

otsuse

1 Eelotsusetaotlused puudutavad seda, kuidas tõlgendada nõukogu 29. aprilli 2004. aasta direktiivi 2004/83/EÜ miinimumnõuete kohta, mida kolmandate riikide kodanikud ja kodakondsuseta isikud peavad täitma, et saada pagulase või muul põhjusel rahvusvahelist kaitset vajava isiku staatus, ja antava kaitse sisu kohta (ELT 2004, L 304, lk 12; ELT eriväljaanne 19/07, lk 96; parandused ELT 2005, L 204, lk 24 ja ELT 2011, L 278, lk 13), artiklit 4 ja Euroopa Liidu põhiõiguste harta (edaspidi „harta”) artikleid 3 ja 7.

2 Need taotlused on esitatud kohtuvaidlustes, mille poolteks on ühelt poolt kolmandate riikide kodanikud A, B ja C ning teiselt poolt Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie (julgeoleku- ja justiitsasjade riigisekretär, edaspidi „Staatssecretaris”) seoses sellega, et jäeti rahuldamata nende taotlused saada Madalmaades varjupaigataotleja ajutine elamisluba.

Õiguslik raamistik

Rahvusvaheline õigus Pagulasseisundi konventsioon

3 28. juulil 1951 kirjutati Genfis alla pagulasseisundi konventsioonile (*Recueil des traités des Nations unies*, kd 189, lk 150, nr 2545 (1954), edaspidi „Genfi konventsioon”), mis jõustus 22. aprillil 1954 ja mida täiendati New Yorkis 31. jaanuaril 1967 allkirjastatud pagulasseisundi protokolliga, mis omakorda jõustus 4. oktoobril 1967; selle konventsiooni artikli 1 jaotise A lõike 2 esimese lõigu kohaselt kohaldatakse mõistet „pagulane” isiku suhtes, kes „põhjendatult kartes tagakiusamist rassi, usu, rahvuse, sotsiaalsesse gruppi kuulumise või poliitiliste veendumuste pärast viibib väljaspool

kodakondsusjärgset riiki ega suuda või kartuse tõttu ei taha saada sellelt riigilt kaitset või kes nimetatud sündmuste tagajärjel viibib kodakondsusetuna väljaspool oma endist asukohariiki ega suuda või kartuse tõttu ei taha sinna tagasi pöörduda".

Liidu õigus

Direktiiv 2004/83

4 Direktiivi 2004/83 põhjenduse 3 kohaselt sätestab Genfi konventsioon pagulaste kaitse alase rahvusvahelise õiguskorra nurgakivi.

5 Nimetatud direktiivi põhjenduses 10 on märgitud:

„Käesolevas direktiivis austatakse põhiõigusi ja järgitakse iseäranis [hartas] tunnustatud põhimõtteid. Eelkõige püütakse käesoleva direktiiviga tagada varjupaigataotlejate ja nendega kaasas olevate pereliikmete inimväärikuse ja varjupaigaõiguse austamine."

6 Sama direktiivi põhjenduses 16 on märgitud, et tuleks sätestada pagulasseisundi määratlemise ja sisu miinimumnõuded, millest liikmesriikide pädevad siseriiklikud asutused juhinduksid Genfi konventsiooni kohaldamisel.

7 Direktiivi 2004/83 põhjenduse 17 kohaselt on vaja kehtestada ühised kriteeriumid varjupaigataotlejate tunnustamiseks pagulastena Genfi konventsiooni artikli 1 tähenduses.

8 Sama direktiivi artiklis 2 on märgitud, et selles direktiivis kasutatakse järgmisi mõisteid:

„[...]

c) pagulane – kolmanda riigi kodanik, kes põhjendatud kartuse tõttu rassilise, usulise, rahvusel, poliitilistel vaadetel või teatavasse sotsiaalsesse gruppi kuulumisel põhineva tagakiusamise ees viibib väljaspool kodakondsuse riiki ja ei saa või kõnealuse kartuse tõttu ei taha anda ennast nimetatud riigi kaitse alla […]

[...]"

9 Direktiivi 2004/83 II peatükis „Rahvusvahelise kaitse taotluse hindamine" asuv artikkel 4 määratleb faktide ja asjaolude hindamise tingimused ja sätestab järgmist:

„1. Liikmesriigid võivad lugeda taotleja kohuseks esitada niipea kui võimalik kõik elemendid, mis on vajalikud rahvusvahelise kaitse taotluse põhjendamiseks. Koostöös taotlejaga on liikmesriigi kohus hinnata taotluse asjaomaseid elemente.

2. Lõikes 1 osutatud elemendid koosnevad taotleja avaldustest ning kõigist taotleja käsutuses olevatest dokumentidest taotleja vanuse, tausta, sealhulgas asjaomaste sugulaste tausta, identiteedi, kodakondsus(t)e, varasema elukoha riigi/riikide ja koha/kohtade, varasemate varjupaigataotluste ja reisimarsruutide kohta, isikutunnistustest ja reisidokumentidest, ning rahvusvahelise kaitse taotlemise põhjustest.

3. Rahvusvahelise kaitse taotluse läbivaatamine peab toimuma individuaalsetel alustel ning selle käigus arvestatakse järgmist:

a) kõik asjaomased faktid, mis on seotud päritoluriigiga taotluse asjus otsuse langetamise ajal; sealhulgas päritoluriigi õigusnormid ja nende kohaldamise viis;

b) taotleja esitatud asjaomased avaldused ja dokumendid, sealhulgas teave selle kohta, kas taotlejale on saanud või võib saada osaks tagakiusamine või tõsine kahju;

c) taotleja individuaalne positsioon ja isiklikud asjaolud, sealhulgas sellised tegurid nagu taust, sugu ja vanus, et hinnata, kas taotleja suhtes toime pandud või võimalikud aktid annavad taotleja isiklikest asjaoludest lähtudes välja tagakiusamise või tõsise kahju mõõdu;

d) kas taotleja tegevus pärast päritoluriigist lahkumist seondus rahvusvahelise kaitse taotlemiseks vajalike tingimuste loomise ainu- või põhieesmärgiga, et hinnata, kas kõnealune tegevus põhjustab nimetatud riiki tagasipöördumisel taotleja tagakiusamise või talle tõsise kahju tekitamise;

e) kas on võimalik mõistlikult eeldada, et taotleja annab ennast teise riigi kaitse alla, mille kodakondsust ta saab tõendada.

[...]

5. Kui liikmesriigid kohaldavad põhimõtet, mille kohaselt on taotleja kohustatud põhjendama rahvusvahelise kaitse taotlust ja kui taotleja väidete aspekte ei toeta dokumentaalsed või muud tõendid, ei vaja need aspektid kinnitamist, kui on täidetud järgmised tingimused:

a) taotleja on teinud tõsiseid jõupingutusi oma taotluse põhjendamiseks;

b) esitatud on kõik taotleja käsutuses olevad asjaomased elemendid ja antud rahuldav selgitus muude asjaomaste elementide võimaliku puudumise kohta;

c) taotleja väited on osutunud sidusateks ja usutavateks ning need ei ole vastuolus taotleja juhtumiga seotud olemasoleva konkreetse ja üldise teabega;

d) taotleja on taotlenud rahvusvahelist kaitset nii vara kui võimalik, välja arvatud juhul kui taotleja suudab esitada hea põhjuse miks ta seda ei teinud; ja

e) taotleja üldine usaldusväärsus on kindlaks tehtud."

10 Direktiivi 2004/83 artiklis 10 „Tagakiusamise põhjused" on sätestatud:

„1. Liikmesriigid võtavad tagakiusamise põhjuste hindamisel arvesse järgmisi elemente:

[...]

d) rühma käsitatakse teatava sotsiaalse grupina, kui eelkõige:

— selle rühma liikmetel on ühine loomupärane omadus või ühine taust, mida ei saa muuta, või ühine omadus või veendumus, mis on nende identiteedis või teadvuses nii fundamentaalne, et inimest ei tohiks sundida sellest lahti ütlema, ja

— sellel rühmal on asjaomases riigis selgesti eristuv identiteet, kuna ümbritsev ühiskond tajub seda erinevana;

olenevalt päritoluriigis valitsevatest asjaoludest võib teatava sotsiaalse grupi mõiste hõlmata seksuaalse sättumuse ühisel tunnusel põhinevat gruppi. Seksuaalset sättumust ei saa käsitada liikmesriikide siseriikliku õiguse kohaselt kriminaalseks peetavaid tegusid hõlmavana [...]

[...]"

Direktiiv 2005/85/EÜ

11 Nõukogu 1. detsembri 2005. aasta direktiivi 2005/85/EÜ liikmesriikides pagulasseisundi omistamise ja äravõtmise miinimumnõuete kohta (ELT L 326, lk 13, ja parandus ELT 2006, L 236, lk 36) põhjenduses 8 on märgitud, et selles direktiivis austatakse põhiõigusi ja peetakse kinni iseäranis hartaga tunnustatud põhimõtetest.

12 Direktiivi 2005/85 artikkel 13 täpsustab küsitlusele esitatavad nõuded; selle lõikes 3 on märgitud:

„Liikmesriigid astuvad vajalikke samme, et tagada küsitluste toimumine tingimustes, kus taotlejatel on võimalus põhjalikult põhjendada oma taotlust. Selleks liikmesriigid:

a) tagavad, et küsitlust läbiviiv isik oleks piisavalt pädev, et võtta võimalikult palju arvesse taotlusega seotud isiklikke või üldisi asjaolusid, kaasa arvatud taotleja kultuurilist tausta ja kaitsetut olekut […]

[…]"

Madalmaade õigus

13 Asjassepuutuvad siseriiklikud õigusnormid asuvad 2000. aasta välismaalaste seaduse (Vreemdelingenwet 2000) artiklis 31, 2000. aasta välismaalaste dekreedi (Vreemdelingenbesluit 2000) artiklis 3.111 ja 2000. aasta välismaalaste määruse (Voorschrift Vreemdelingen 2000) artiklis 3.35.

14 Neid sätteid täpsustati 2000. aasta välismaalaste ringkirja (Vreemdelingencirculaire 2000) punktides C2/2.1, C2/2.1.1 ja C14/2.1 kuni C14/2.4.

15 2000. aasta välismaalaste seaduse artikli 31 lõige 1 koostoimes 2000. aasta välismaalaste dekreedi artikli 3.111 lõikega 1 sätestab, et varjupaigataotlejal on kohustus tõendada varjupaigataotleja ajutise elamisloa andmise aluste usutavust ja esitada omal initsiatiivil kõik asjakohane teave, et asutus võiks tema taotluse üle otsuse teha. Staatssecretaris hindab, kas sellise loa andmine on õiguslikult põhjendatud.

16 2000. aasta välismaalaste dekreedi artikli 3.111 lõikes 1 on sätestatud, et kui varjupaigataotleja taotleb 2000. aasta välismaalaste seaduse artiklis 28 esitatud elamisloa väljastamist, peab ta esitama kõik andmed, sh asjassepuutuvad dokumendid, mille põhjal Staatssecretaris võib hinnata – koostöös kõnealuse varjapaigataotlejaga – kas selle elamisloa andmiseks esineb õiguslik alus.

17 Vastavalt 2000. aasta välismaalaste ringkirja punktile C14/2.1 puudutab varjupaigataotleja avalduste usaldusväärsuse hindamine tema esitatud fakte või asjaolusid. Faktilised asjaolud on andmed, mis puudutavad kõnealuse varjupaigataotleja isikut, eelkõige tema seksuaalset sättumust.

18 Selle ringkirja punkti C14/2.2 kohaselt peab varjupaigataotleja rääkima tõtt ja tegema täieulatuslikku koostööd, et tuvastada võimalikult terviklikult kõik faktid. Ta peab immigratsiooni- ja kodakondsusametit võimalikult aegsasti teavitama kõigist olulistest sündmustest ja faktilistest asjaoludest, mis on tema taotluse menetlemiseks vajalikud.

19 Ringkirja punkti C14/2.3 kohaselt ei ole välistatud, et varjupaigataotleja avalduste ühe osa mitteusaldusväärne laad kahjustab samuti tema avalduste kõigi teiste osade usaldusväärsust.

20 Ringkirja punkti C14/2.4 kohaselt on põhimõtteliselt piisav, kui varjupaigataotleja avaldused on usutavad. Selleks oodatakse temalt, et ta esitab oma taotluse põhjendamiseks dokumente. Nende väidete usaldusväärsuse hindamisel, mille varjupaigataotleja oma taotluse põhjendamiseks esitas ei pea

siiski kindlaks tegema, kas ja mis ulatuses on tema väiteid võimalik tõendada. Nimelt on varjupaigataotlejad paljudel juhtudel näidanud, et nad ei suuda oma väiteid tõendada ja et neilt ei või mõistlikult oodata veenvate tõendite esitamist oma ütluste tõendamiseks.

21 Staatssecretaris võib lugeda usaldusväärseks 2000. aasta välismaalaste määruse artikli 3.35 lõike 3 järgsed väited ja seetõttu mitte nõuda kinnitust, kui varjupaigataotleja üldine usaldusväärsus on saadud kindlaks teha.

Põhikohtuasjad ja eelotsuse küsimus

22 Kolmandate riikide kodanikud A, B ja C esitasid igaüks Madalmaades varjupaigataotleja ajutise elamisloa taotluse. Oma taotluste põhjendamiseks väitsid nad, et nad kartsid oma vastavates päritoluriikides tagakiusamist eelkõige oma homoseksuaalse sättumuse tõttu.

23 A esimese varjupaigataotluse jättis Staatssecretaris rahuldamata, kuna see ei olnud usaldusväärne.

24 A ei vaidlustanud seda esimest keeldumisotsust ja esitas teise varjupaigataotluse, märkides, et ta oli valmis tegema „testi", mis tõendaks tema homoseksuaalsust või tegema homoseksuaalse toimingu, et tõendada oma väidetava seksuaalse sättumuse tõelevastavust.

25 12. juuli 2011.aasta otsusega jättis Staatssecretaris A teise taotluse rahuldamata, kuna tema väidetud seksuaalne sättumus ei olnud endiselt tõendatud. Staatssecretaris leidis, et ta ei saanud tugineda üksnes varjupaigataotleja väidetavale seksuaalsele sättumusele, ilma et ta hindaks selle usaldusväärsust.

26 Staatssecretaris jättis 1. augustil 2012 rahuldamata B taotluse, kuna tema homoseksuaalsust käsitlevad väited olid ebamäärased, pealiskaudsed ja ebausaldusväärsed. Lisaks leidis Staatssecretaris, et kuna B on pärit riigist, kus homoseksuaalsust ei aktsepteerita, peaks ta suutma esitada rohkem detaile oma tunnete kohta ja oma sisemise protsessi kohta seoses tema seksuaalse sättumusega.

27 C esitas oma esimese varjupaigataotluse muudel alustel kui tagakiusamine tema homoseksuaalsuse tõttu; Staatssecretaris jättis selle taotluse rahuldamata.

28 C ei vaidlustanud esimest otsust ning esitas teise varjupaigataotluse, mille põhjenduseks oli seekord hirm, et teda hakatakse päritoluriigis tema homoseksuaalsuse tõttu taga kiusama. Teise taotluse raames väitis C, et ta sai oma homoseksuaalsust tunnistada alles pärast päritoluriigist lahkumist. Oma taotluse põhjendamiseks esitas ta taotlust läbivaatavale asutusele videosalvestise seksuaalaktist samasoolise isikuga.

29 Staatssecretaris jättis 8. oktoobri 2012. aasta otsusega C varjupaigataotluse rahuldamata, kuna tema avaldused tema homoseksuaalsuse kohta ei olnud usaldusväärsed. Staatssecretaris leidis, et C oleks pidanud teatama oma väidetavast seksuaalsest sättumusest esimeses varjupaigataotluses; et C ei esitanud selgeid väiteid, kuidas ta sai teadlikuks oma seksuaalsusest, ega osanud vastata küsimustele Madalmaades homoseksuaalide õigusi kaitsvate organisatsioonide kohta.

30 A, B ja C esitasid varjupaigataoleja ajutise elamisloa taotluste rahuldamata jätmise otsuste peale kaebused Rechtbank 's-Gravenhagele.

31 Rechtbank 's-Gravenhage jättis 9. septembri 2011. aasta ja 30. oktoobri 2012. aasta otsustega vastavalt A ja C kaebuse põhjendamatuse tõttu rahuldamata. See kohus leidis esiteks, et A ja C oleksid pidanud oma vastavates kaebustes vaidlustama Staatssecretarise esimese rahuldamata jätmise otsuse ja teiseks, et nad ei tõendanud varjupaiga taotlemise teise menetluse raames, et nende väited väidetava homoseksuaalsuse kohta on usaldusväärsed.

32 23. augusti 2012. aasta otsusega jäeti rahuldamata ka B kaebus Staatssecretarise tehtud keelduva otsuse peale. Rechtbank 's-Gravenhage leidis, et Staatssecretaris võis mõistlikult järeldada, et B avaldused oma homoseksuaalsuse kohta ei olnud usaldusväärsed.

33 A, B ja C kaebasid need otsused edasi Raad van Statesse.

34 Nende edasikaebemenetluste raames väitsid A, B ja C eelkõige, et kuna on võimatu objektiivselt tuvastada varjupaigataotlejate seksuaalset sättumust, siis peaks varjupaigataotlust läbi vaatavad asutused oma otsustes tuginema pelgalt nende taotlejate kinnitusele selle väidetava sättumuse kohta.

35 Põhikohtuasja kaebuse esitajad väidavad, et varjupaigataotluse esitaja usaldusväärsuse hindamise raames esitavad asutused väidetava sättumuse kohta küsimusi, mis kahjustavad eelkõige taotleja inimväärikuse austamist ja tema õigust eraelu kaitsele ega võta lisaks arvesse seda, et taotleja võib küsitluse käigus tunda häbi, ning seda, et kultuurilised eripärad takistavad tal vabalt sellest sättumusest rääkida. Lisaks, ehkki Staatssecretaris peab varjupaigataotlejate väiteid ebausaldusväärseks, ei peaks ta samale järeldusele jõudma seksuaalse sättumuse enda usaldusväärsuse kohta.

36 Staatssecretaris märgib, et ei direktiivist 2004/83 ega hartast ei ilmne, et otsus tuleb teha lähtudes pelgalt varjupaigataotlejate ütlustest nende väidetava seksuaalse sättumuse kohta. Sellegipoolest tuleb kontrollida mitte seda, kas varjupaigataotlejad on tegelikult väidetava seksuaalse sättumusega, vaid pigem seda, kas nad on suutnud tõendada seda, et nad kuuluvad sotsiaalsesse gruppi direktiivi 2004/83 artikli 10 lõike 1 punkti d tähenduses, ja lisaks seda, kas tagakiusajad peavad neid sinna kuuluvaks direktiivi artikli 10 lõike 2 tähenduses.

37 Lisaks saavad Staatsecretarise sõnul varjupaigataotlejad vaid harva tõendada oma homoseksuaalsust muul moel kui omaenda väidetega, nii et kui neid väiteid loetakse sidusateks ja usutavateks ning varjupaigataotleja üldine usaldusväärsus on kindlaks tehtud, siis tuleb kahtlusi tõlgendada taotlejate kasuks.

38 Staatssecretaris leiab, et varjupaigataotlejate seksuaalse sättumuse usaldusväärsuse hindamine ei ole erinev teiste tagakiusamise põhjuste hindamisest. See asutus võtab siiski arvesse seksuaalse sättumuse kohta tehtud avaldustega seotud erilisi probleeme. Nimelt soovitatakse varjupaigataotlejate küsitlemisega tegelevatel ametnikel hoiduda otseste küsimuste esitamisest viisi kohta, mil viisil taotlejad oma sattumust väljendavad. Lisaks ei omistata mingit tähtsust varjupaigataotlejate poolt tõendiks esitatud piltidele seksuaalaktide kohta, kuna need näitavad vaid seksuaalaktide läbiviimist, mitte aga väidetava seksuaalse sättumuse olemasolu.

39 Raad van State täpsustab, et direktiivi 2004/83 artikkel 4 ega harta viidatud sätted ei pane Staatssecretarisele kohustust lugeda varjupaigataotlejate väidetav seksuaalne sättumus tõendatuks pelgalt nende väidete põhjal. Lisaks ei erine varjupaigataotlejate seksuaalse sättumuse kontrollimine selle kohtu sõnul muude tagakiusamise aluste kontrollimisest.

40 Siiski küsib Raad van State, millised on direktiivi 2004/83 artiklist 4 ja harta artiklitest 3 ja 7 tulenevad võimalikud piirangud varjupaigataotlejate seksuaalse sättumuse kontrollimiseks.

41 Eelotsusetaotluse esitanud kohus leiab, et varjupaigataotlejatele küsimuste esitamine võib teatud ulatuses kahjustada harta nimetatud sätetega tagatud õigusi.

42 Selle kohtu sõnul ei ole sõltumata sellest, millise meetodi on asjaomane liikmesriik väidetava seksuaalse sättumuse tõelevastavuse hindamiseks vastu võtnud, võimalik vältida riski, et kahjustatakse varjupaigataotleja põhiõigusi, nagu harta artiklites 3 ja 7 esitatud õigused.

43 Selles olukorras otsustas Raad van State menetluse peatada ja esitada Euroopa Kohtule järgmise eelotsuse küsimuse, mis on sõnastatud identselt kohtuasjades C-148/13 kuni C-150/13:

„Millised piirid seavad [direktiiv 2004/83] artikkel 4 ja [harta], eelkõige selle artiklid 3 ja 7 väidetava seksuaalse sättumuse usutavuse kontrolli viisile ja kas need piirid on teiste tagakiusamispõhjuste usutavuse hindamise puhul erinevad ning kui vastus sellele küsimusele on jaatav, siis mil määral?"

44 Euroopa Kohtu 19. aprilli 2013. aasta otsusega liideti kohtuasjad C-148/13 kuni C-150/13 menetluse kirjaliku ja suulise osa ning kohtuotsuse huvides.

Eelotsuse küsimus

Sissejuhatavad märkused

45 Direktiivi 2004/83 põhjendustest 3, 16 ja 17 tuleneb, et Genfi konventsioon kujutab endast pagulaste kaitse alase rahvusvahelise õiguskorra nurgakivi ning et pagulasseisundi andmise tingimusi ja selle seisundi sisu käsitlevad direktiivi sätted võeti vastu selleks, et aidata liikmesriikide pädevaid asutusi nimetatud konventsiooni kohaldamisel, tuginedes ühistele mõistetele ja tingimustele (kohtuotsus N, C-604/12, EU:C:2014:302, punkt 27).

46 Direktiivi 2004/83 sätteid tuleb seega tõlgendada direktiivi üldist ülesehitust ja eesmärki arvestades ning kooskõlas Genfi konventsiooni ja teiste ELTL artikli 78 lõikes 1 viidatud asja kohaste lepingutega. Tõlgendamisel tuleb vastavalt selle direktiivi põhjendusele 10 austada ka hartas tunnustatud õigusi (kohtuotsus X jt, C-199/12 kuni C-201/12, EU:C:2013:720, punkt 40).

47 Lisaks tuleb meelde tuletada, et direktiiv 2004/83 ei sisalda rahvusvahelise kaitse taotluse läbivaatamisel kohaldamisele kuuluvaid menetlusnorme, ega määra seega varjupaigataotlejale kohaldatavaid menetluslikke tagatisi. Direktiiv 2005/85 näeb ette taotluste läbivaatamise menetlusele kohaldatavad miinimumnõuded ja täpsustab varjupaigataotlejate õigused, mida tuleb põhikohtuasjade hindamise raames arvesse võtta.

Eelotsuse küsimus

48 Oma küsimusega soovib eelotsusetaotluse esitanud kohus sisuliselt teada, kas direktiivi 2004/83 artiklit 4 koostoimes harta sätetega tuleb tõlgendada nii, et see paneb pädevatele siseriiklikele asutustele, kelle tegevus allub kohtulikule kontrollile, teatud piirid, kui nad hindavad varjupaigataotleja seksuaalset sättumust puudutavaid fakte ja asjaolusid juhtumil, kus selle varjupaigataotleja taotlus tugineb kartusele tagakiusamise ees selle sättumuse tõttu.

49 Sellega seoses tuleb kohe märkida, et vastupidi põhikohtuasjas kaebuse esitanute väidetele – mille kohaselt peavad ametiasutused, kes vaatavad läbi varjupaigataotlust, mis tugineb kartusele tagakiusamise ees varjupaigataotleja seksuaalse sättumuse tõttu, lugema väidetava sättumuse tõendatuks pelgalt taotleja väidete põhjal – on need avaldused varjupaigataotluse erilist konteksti silmas pidades üksnes lähtepunktiks direktiivi 2004/83 artiklis 4 ette nähtud faktide ja asjaolude hindamise menetluses.

50 Nimelt ilmneb selle direktiivi artikli 4 lõike 1 sõnastusest, et hindamise raames võivad liikmesriigid lugeda taotleja kohuseks esitada niipea kui võimalik kõik elemendid, mis on vajalikud rahvusvahelise kaitse taotluse põhjendamiseks; ning koostöös taotlejaga on liikmesriigi kohus hinnata taotluse asjaomaseid elemente.

51 Lisaks ilmneb direktiivi 2004/83 artikli 4 lõikest 5, et kui selle sätte punktides a–e esitatud tingimused ei ole täidetud, võivad varjupaigataotlejate väited nende väidetava seksuaalse sättumuse kohta vajada kinnitamist.

52 Sellest tuleneb, et ehkki varjupaigataotleja peab selle sättumuse kui tema isiklikku sfääri kuuluva elemendi identifitseerima, võib sama direktiivi artiklis 4 toodud hindamismenetluse läbi viia nii pagulasseisundi taotluste kohta, mida on põhjendatud kartusega tagakiusamise ees selle sättumuse tõttu, nagu ka teistele tagakiusamise põhjustele tuginevate taotluste kohta.

53 Siiski peavad hindamistingimused, mida pädevad asutused rakendavad taotluste põhjenduseks esitatud väidete ja dokumentaalsete või muude tõendite suhtes, olema kooskõlas direktiivide 2004/83 ja 2005/85 sätetega, ning – nagu ilmneb vastavalt nende direktiivide põhjendustest 10 ja 8 – hartaga tagatud põhiõigustega, nagu harta artiklis 1 tunnustatud õigus inimväärikuse austamisele ja harta artiklis 7 tagatud õigus era- ja perekonnaelu austamisele.

54 Ehkki direktiivi 2004/83 artikli 4 sätteid kohaldatakse kõigile rahvusvahelise kaitse taotlustele – sõltumata taotluste põhjenduseks esitatud tagakiusamise põhjusest, peavad pädevad asutused sellegipoolest kohandama tingimusi, mille alusel hinnatakse väiteid ja dokumentaalseid või muid tõendeid, sõltuvalt varjupaigataotluse iga kategooria erisustest, järgides hartaga kaitstud õigusi.

55 Mis puudutab direktiivi 2004/83 artiklis 4 ette nähtud faktide ja asjaolude hindamist, siis nagu otsustati kohtuotsuse M (C-277/11, EU:C:2012:744) punktis 64, toimub see kahes eraldiseisvas etapis. Esimene etapp puudutab nende faktiliste asjaolude esitamist, mis võivad taotluse põhjendamisel olla tõendiks, samas kui teises etapis toimub nende tõendite õiguslik hindamine, mis seisneb otsustamises, kas käsitletavat juhtumit iseloomustavaid asjaolusid arvesse võttes on täidetud direktiivi 2004/83 artiklites 9 ja 10 või 15 sätestatud rahvusvahelise kaitse andmise tingimused.

56 Esimese etapi raames, millesse nimelt kuuluvad eelotsusetaotluse esitanud kohtu küsimused kõigis põhikohtuasjades, võivad liikmesriigid küll järeldada, et tavaliselt on taotleja kohus esitada kõik elemendid, mis on vajalikud tema taotluse põhjendamiseks, kuna just tema suudab esitada tõendeid oma seksuaalse sättumuse tõendamiseks, siis peab asjaomane liikmesriik siiski tegema taotlejaga koostööd siis, kui ta määrab kindlaks, millised tõendid on selle taotluse puhul asjassepuutuvad, vastavalt direktiivi artikli 4 lõikele 1 (vt selle kohta kohtuotsus M, EU:C:2012:744, punkt 65).

57 Sellega seoses tuleb märkida, et vastavalt direktiivi 2004/83 artikli 4 lõike 3 punktile c peab see hindamine toimuma individuaalsetel alustel ning võtma arvesse taotleja individuaalset positsiooni ja isiklikke asjaolusid, sealhulgas selliseid tegureid nagu taust, sugu ja vanus, et hinnata, kas taotleja suhtes toime pandud või võimalikud aktid annavad taotleja isiklikest asjaoludest lähtudes välja tagakiusamise või tõsise kahju mõõdu.

58 Lisaks tuletati käesoleva kohtuotsuse punktis 51 selle direktiivi artikli 4 alusel pädevate asutuste läbi viidud kontrolli raames meelde, et kui taotleja väidete aspekte ei toeta dokumentaalsed või muud tõendid, ei vaja need aspektid kinnitamist, kui on täidetud sama direktiivi artikli 4 lõike 5 punktides a–e kumulatiivselt esitatud tingimused.

59 Mis puudutab kõigis põhikohtuasjades käsitlusel olevate väidete ja dokumentaalsete või muude tõendite hindamise tingimusi, siis selleks, et anda eelotsusetaotluse esitanud kohtule tarvilik vastus, tuleb käesoleva analüüsi käigus piirduda küsimusega, kas direktiivide 2004/83 ja 2005/85 sätete ning harta sätetega on kooskõlas esiteks pädevate asutuste läbi viidud kontroll, mis toimub vestluste vormis, mis tuginevad eelkõige homoseksuaale puudutavatele stereotüüpidele, või üksikasjalike vestluste vormis, mis puudutavad varjupaigataotleja seksuaalkäitumist, ning võimalus, et need asutused nõustuvad sellega, et taotlejat „testitakse” tema homoseksuaalsuse tõendamiseks ja/või taotleja esitab

omal soovil videosalvestisi oma seksuaalaktidest; ja teiseks see, kui pädevad asutused võivad usaldusväärsuse puudumist järeldada vaid sellest, et varjupaigataotleja ei ole väidetavale seksuaalsele sättumusele viidanud, kui tal oli esimest korda võimalus esitada tagakiusamise põhjuseid.

60 Mis puudutab esiteks hindamisi, mis tuginevad vestlustel, kus asjaomaselt varjupaigataotlejalt küsitakse teadmisi homoseksuaalide huve kaitsvate ühenduste kohta ja nende ühenduste detailide kohta, siis tähendavad need kohtuasja C-150/13 kaebuse esitaja sõnul, et need asutused tuginevad oma hinnangutes stereotüüpilisele arusaamale homoseksuaalide käitumisest, mitte aga iga varjupaigataotleja konkreetsele olukorrale.

61 Sellega seoses tuleb meelde tuletada, et direktiivi 2004/83 artikli 4 lõike 3 punkt c paneb pädevatele asutustele kohustuse taotlus läbi vaadata, arvestades taotleja individuaalset positsiooni ja isiklikke asjaolusid, ja et direktiivi 2005/85 artikli 13 lõike 3 punkt a nõuab neilt asutustelt, et nad viiksid küsitluse läbi varjupaigataotlusega seotud isiklikke või üldisi asjaolusid arvestades.

62 Ehkki stereotüüpilistel mõistetel põhinevad küsitlused võivad olla pädevate asutuste kasutuses selle hindamise tarvis kasulik element, ei vasta pagulasseisundi andmise taotluste hindamine pelgalt homoseksuaalidega seotud stereotüüpiliste arusaamade põhjal siiski eelmises punktis viidatud sätete nõuetele, kuna see ei võimalda neil asutustel arvesse võtta asjaomase varjupaigataotleja individuaalset ja isiklikku olukorda.

63 Seetõttu ei saa varjupaigataotleja suutmatus sellistele küsimustele vastata iseenesest olla piisavaks põhjuseks, et järeldada, et ta ei ole usaldusväärne, kuivõrd selline lähenemine oleks vastuolus direktiivi 2004/83 artikli 4 lõike 3 punkti c ja artikli 2005/85 artikli 13 lõike 3 punkti a nõuetega.

64 Teiseks, ehkki siseriiklikud asutused võivad vajaduse korral läbi viia küsitlusi varjupaigataotleja väidetavat seksuaalset sättumust puudutavate faktide ja asjaolude hindamiseks, on küsitlused, mis puudutavad taotleja seksuaalkäitumise üksikasju, vastuolus hartaga tagatud põhiõigustega ja eelkõige selle artiklis 7 sätestatud era- ja perekonnaelu kaitsega.

65 Mis puudutab kolmandaks võimalust, et siseriiklikud asutused nõustuvad sellega (nagu olid pakkunud osad põhikohtuasjade kaebuse esitajad), et taotlejad sooritavad homoseksuaalseid toiminguid, et nende homoseksuaalsust „testitakse” või et nad esitavad tõendeid, nagu videosalvestised oma seksuaalaktidest, siis tuleb rõhutada, et lisaks sellele, et need asjaolud ei oma tingimata tõendusväärtust, võivad need kahjustada inimväärikust, mille austamist tagab harta artikkel 1.

66 Lisaks, selliste tõendite lubamine või nendega nõustumine annaks nimelt ajendi teistele taotlejatele ja tähendaks neile *de facto* selliste tõendite esitamise kohustust.

67 Neljandaks, mis puudutab seda, et pädevad asutused võivad usaldusväärsuse puudumist järeldada vaid sellest, et varjupaigataotleja ei ole sellele väidetavale seksuaalsele sättumusele viidanud, kui tal oli esimest korda võimalus esitada tagakiusamise põhjuseid, siis tuleb märkida järgmist.

68 Direktiivi 2004/83 artikli 4 lõike 1 sätetest ilmneb, et liikmesriigid võivad lugeda taotleja kohuseks esitada „niipea kui võimalik” kõik elemendid, mis on vajalikud rahvusvahelise kaitse taotluse põhjendamiseks.

69 Võttes aga arvesse inimese isiklikku sfääri ja eelkõige tema seksuaalsust puudutavate küsimuste tundlikku laadi, ei saa järeldada, et isik ei ole usaldusväärne, pelgalt seetõttu, et soovimatuse tõttu avaldada oma elu intiimseid aspekte, ei teatanud ta algusest peale oma homoseksuaalsusest.

70 Lisaks tuleb märkida, et direktiivi 2004/83 artikli 4 lõikes 1 toodud kohustust esitada „niipea kui võimalik” kõik elemendid, mis on vajalikud rahvusvahelise kaitse taotluse põhjendamiseks, pehmendab pädevatele asutustele direktiivi 2005/85 artikli 13 lõike 3 punktis a ja direktiivi 2004/83 artikli 4 lõikes 3

pandud nõue viia küsitlus läbi nii, et võetaks arvesse taotlusega seotud isiklikke või üldisi asjaolusid, kaasa arvatud taotleja kaitsetut olekut, ja vaadata see taotlus läbi individuaalsetel alustel, mis arvestavad iga taotleja individuaalset positsiooni ja isiklikke asjaolusid.

71 Niisiis eiratakse eelmises punktis välja toodud nõuet, kui järeldatakse, et varjupaigataotleja ei ole usaldusväärne pelgalt seetõttu, et ta ei avaldanud oma seksuaalset sättumust siis, kui tal oli esimest korda võimalus esitada tagakiusamise põhjuseid.

72 Kõike eelnevat silmas pidades tuleb kohtuasjades C-148/13 kuni C-150/13 esitatud küsimusele vastata järgmiselt:

— Direktiivi 2004/83 artikli 4 lõike 3 punkti c ja direktiivi 2005/85 artikli 13 lõike 3 punkti a tuleb tõlgendada nii, et olukorras, kus pädevad siseriiklikud asutused, kelle tegevus allub kohtulikule kontrollile, vaatavad läbi varjupaigataotleja seksuaalset sättumust puudutavaid fakte ja asjaolusid – juhtumil, kus varjupaigataotleja taotlus tugineb kartusele tagakiusamise ees selle sättumuse tõttu – on nimetatud normidega vastuolus, kui need asutused hindavad taotleja väiteid ja dokumentaalseid või muid tõendeid, mis on taotluse põhjenduseks esitatud, küsitluste teel, mis tuginevad pelgalt homoseksuaalidega seotud stereotüüpilistele arusaamadele.

— Direktiivi 2004/83 artiklit 4 koostoimes harta artikliga 7 tuleb tõlgendada nii, et sellega on vastuolus, kui pädevad siseriiklikud asutused viivad niisuguse hindamise raames läbi üksikasjalikke vestlusi varjupaigataotleja seksuaalkäitumise kohta.

— Direktiivi 2004/83 artiklit 4 koostoimes harta artikliga 1 tuleb tõlgendada nii, et sellega on vastuolus, kui need asutused nõustuvad niisuguse hindamise raames selliste tõenditega, nagu varjupaigataotleja poolt homoseksuaalsete toimingute läbiviimine, tema „testimine” tema homoseksuaalsuse kohta või koguni taotleja poolt nende toimingute videosalvestiste esitamine.

— Direktiivi 2004/83 artikli 4 lõiget 3 ning direktiivi 2005/85 artikli 13 lõike 3 punkti a tuleb tõlgendada nii, et nendega on vastuolus, kui pädevad siseriiklikud asutused niisuguse hindamise raames järeldavad, et asjaomase varjupaigataotleja väited ei ole usaldusväärsed, vaid selle põhjal, et taotleja ei viidanud oma väidetavale seksuaalsele sättumusele, kui tal oli esimest korda võimalus esitada tagakiusamise põhjuseid.

Kohtukulud

73 Kuna põhikohtuasja poolte jaoks on käesolev menetlus eelotsusetaotluse esitanud kohtus poolelioleva asja üks staadium, otsustab kohtukulude jaotuse siseriiklik kohus. Euroopa Kohtule seisukohtade esitamisega seotud kulusid, v.a poolte kohtukulud, ei hüvitata.

Esitatud põhjendustest lähtudes Euroopa Kohus (suurkoda) otsustab:

Nõukogu 29. aprilli 2004. aasta direktiivi 2004/83/EÜ (miinimumnõuete kohta, mida kolmandate riikide kodanikud ja kodakondsuseta isikud peavad täitma, et saada pagulase või muul põhjusel rahvusvahelist kaitset vajava isiku staatus, ja antava kaitse sisu kohta) artikli 4 lõike 3 punkti c ja nõukogu 1. detsembri 2005. aasta direktiivi 2005/85/EÜ (liikmesriikides pagulasseisundi omistamise ja äravõtmise miinimumnõuete kohta) artikli 13 lõike 3 punkti a tuleb tõlgendada nii, et olukorras, kus pädevad siseriiklikud asutused, kelle tegevus allub kohtulikule kontrollile, vaatavad läbi varjupaigataotleja seksuaalset sättumust puudutavaid fakte ja asjaolusid – juhtumil, kus varjupaigataotleja taotlus tugineb kartusele tagakiusamise ees selle sättumuse tõttu –, on nimetatud normidega vastuolus, kui need asutused hindavad taotleja väiteid ja dokumentaalseid või muid tõendeid, mis on taotluse põhjenduseks esitatud, küsitluste teel, mis tuginevad pelgalt homoseksuaalidega seotud stereotüüpsetele arusaamadele.

Direktiivi 2004/83 artiklit 4 koostoimes harta artikliga 7 tuleb tõlgendada nii, et sellega on vastuolus, kui pädevad siseriiklikud asutused viivad niisuguse hindamise raames läbi üksikasjalikke vestlusi varjupaigataotleja seksuaalkäitumise kohta.

Direktiivi 2004/83 artiklit 4 koostoimes harta artikliga 1 tuleb tõlgendada nii, et sellega on vastuolus, kui need asutused nõustuvad niisuguse hindamise raames selliste tõenditega, nagu varjupaigataotleja poolt homoseksuaalsete toimingute läbiviimine, tema „testimine" tema homoseksuaalsuse kohta või koguni taotleja poolt nende toimingute videosalvestiste esitamine.

Direktiivi 2004/83 artikli 4 lõiget 3 ning direktiivi 2005/85 artikli 13 lõike 3 punkti a tuleb tõlgendada nii, et nendega on vastuolus, kui pädevad siseriiklikud asutused niisuguse hindamise raames järeldavad, et asjaomase varjupaigataotleja väited ei ole usaldusväärsed, vaid selle põhjal, et taotleja ei viidanud oma väidetavale seksuaalsele sättumusele, kui tal oli esimest korda võimalus esitada tagakiusamise põhjuseid.

Allkirjad